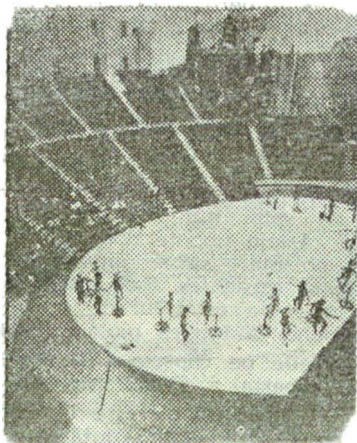

TEATRUL SECOLULUI XX

Avignon : 40 de ani de festival

„Nu e ușor să vorbești despre Avignon” și — cu aceste cuvinte, aparținând criticului și istoricului de teatru Bernard Dort, se deschide superbul album editat, în 1987, de Hachette și de Administrația Festivalului și dedicat unei aniversări cum lumea teatrului nu cunoaște prea multe în timpurile noastre nerăbdătoare și ireverențioase. „Avignon a devenit un loc comun al teatrului”, continuă Dort. „Istoria lui — 40 de festivaluri și peste 500 de spectacole — s-a transformat în legendă”. E o legendă pe care o povestesc cele aproape 250 de pagini ale albumului, aducând-o, vie și totuși puțin melancolică, sub ochii noștri. Să o ascultăm.

Omul în salopetă albastră. „A fost odată un om, care a întâlnit un oraș. Ei s-au iubit, s-au căsătorit și au zămislit un copil numit Festival”. Așa începe legenda, povestită chiar de eroul ei, Jean Vilar. „Festivalul de la Avignon este o idee de poet”, adaugă el. Într-adevăr, poetul René Char a fost cel care, în 1946, îi scria unui actor debutant în cinematograful — Pozițiile nopții de Jacques Prévert și Marcel Carné —, pentru a-i propune un rol într-un film scris de el. Destinatarul avea 34 de ani și o experiență de zece ani în teatru, ca actor

O repetiție condusă de Béjart : dansul a pătruns în curtea de onoare de la Avignon.

regizor ; ultimul său spectacol, Crimă în catedrală de T. S. Eliot, îi adusese Premiul Teatrului, atribuit în unanimitate de criticii dramatice. Filmul lui Char nu avea să fie niciodată realizat, dar ideea poetului face să se producă întâlnirea hotărâtoare : Vilar sosese la Avignon, unde se pregătea deschiderea unei expoziții de pictură contemporană (Matisse, Kandinsky, Picasso...) în Palatul Papilor. Organizatorii se gîndesc să aducă și un spectacol de teatru, pentru a atrage mai mulți vizitatori : de ce n-ar fi acesta chiar Crimă în catedrală ? Char crede că scena în aer liber, improvizată în Curtea de onoare a Palatului, e un spațiu ideal pentru montarea lui Vilar. Acesta are însă altă propunere : să realizeze, special pentru această ocazie, trei reprezentații noi, trei „premiere absolute” : Richard al II-lea de Shakespeare, niciodată jucată în Franța, Povestea lui Tobie și a Sarei de Paul Claudel și Terasa amiezii, piesă a unui tânăr autor, Maurice Clavel. Speriași la început de amploarea proiectului, organizatorii sfîrșesc prin a accepta. La fel cum acceptă să apară pe această scenă insolită 25 de actori, printre care Alain Cuny, Michel Bouquet, Silvia Monfort. În Richard, a doua doamnă de onoare a reginei este Jeanne Moreau... „Desigur, condițiile țineau de aventură”, scria mai târziu Vilar. „Repetam pînă la patru dimineața” își amintește unul dintre „aventurieri” — „noaptea, înfodoliți în pulovere, ziua, luptîndu-ne cu țințarii”... Rezultatul : cele trei spectacole sînt văzute de 4818 spectatori. Suficient pentru ca organizatorii să se declare mulțumiți. Festivalul de la Avignon se născuse. Renăscuse teatrul în aer liber (marele actor Mounet-Sully inițiasse încă în 1893, la Orange, astfel de spectacole, dar întreprinderea lui se stinsese, sufocată de propria sa rutină). Vilar. „omul în salopetă albastră”, nu vrea însă doar un „alt loc” pentru teatru, el vrea „un alt teatru”, un teatru popular în înțelesul deplin al cuvîntului, un teatru în care actorii și spectatorii să respire laolaltă aerul poeziei dramatice, în aerul istoriei readuse la viață. „Avignon a fost calea firească spre teatrul

Maria Casarès și Jean Vilar (1954)
un „Macbeth” istoric

Peter Brook, creatorul monumեն-
talei „Mahabharata” (1985) : **gran-
dulosul spectacol al repetiției**

popular, căci Avignon este un loc lipsit de minciună, în care totul este redat din nou oamenilor” — scria Roland Barthes în 1954.

Noaptea regilor. Dar să ne întoarcem puțin înapoi. Anul 1951, a cincea ediție a festivalului. Între timp, Vilar a mai montat aici Moartea lui Danton de Büchner (gest de-a dreptul revoluționar: o piesă germană adusă pe scenă la mai puțin de patru ani după coșmarul Ocupației!). Cidul de Corneille, piese de Gide, Montherlant, Jules Supervielle. 1951 va însemna însă Gérard Philipe — Prințul de Homburg de Kleist, Cidul... Apariția lui schimbă datele festivalului. Gérard Philipe este idolul multimilor, imaginea idealizată a francezului, eroul prin excelență. Și eroul nu se dezminte nici în profesiune. Agnès Varda, pe atunci tînă fotografă începătoare, chemată de Vilar să alcătuiască un mic album pentru uzul actorilor, povestește: „Cînd Gérard Philipe a căzut într-o trapă, la o repetiție, și și-a rupt piciorul... n-am făcut poze. Și eram acolo, cu aparatul meu. Și cînd a jucat Cidul, așezat (!), cu piciorul în ghips, nu mi-a dat prin minte să-l fotografiez... Acum regret că nu am imaginile a tot ceea ce se petrecea, ale hohotelor de ris ale lui Jeanne Moreau la 19 ani, cînd i se zicea Nanette, și ale Mariei Casarès...” Dar 1951 este și anul altui eveniment: Jean Vilar preia conducerea Teatrului Național Popular (TNP) de la Paris-Chaillot. De acum înainte, TNP și Avignon vor deveni aproape sinonime. Spectacolele montate la Paris sînt aduse, pentru verificarea hotărîtoare, la Avignon. Publicul de aici va confirma sau va infirma valoarea lor. Pentru Vilar nu e însă ușor: asta înseamnă de două ori mai multă muncă. Maria Casarès (Ximena, alături de Philipe, și Lady Macbeth, alături de Vilar) își amintește: „Mi-am început lucrul la TNP prin Avignon, cu Macbeth. Vilar era bolnav în acel an. Repetițiile aveau loc fără el... A trecut din spital direct pe scenă... La un moment dat, în spectacol, era atât de epuizat, încît s-a așezat într-un colț al scenei, cu textul în mînă. Nu observase că un proiector îl lumina din spate și că i se vedea umbra. Publicul n-a fost blînd și nu i-a înțeles performanța.” Sînt ani grei. Din 1953, TNP (decî Vilar) a preluat direct organizarea Festivalului. Și acesta la mereu amploare. Cuprinde nu numai spectacole de teatru (vor urma Lorenzaccio, Don Juan, Mutter Courage...), ci și seri de muzică, discuții cu publicul, conferințe, dezbateri. Nu lipsesc nici de-tractorii — ai festivalului și ai lui Vilar —, dintre care unii sînt de talia lui Francois Mauriac. Vilar imprimă reper-toriului de la TNP și, implicit, celui de la Avignon o orientare politică tot mai

netă: Ascensiunea lui Arturo Ui poate fi oprită (Brecht), Antigona (Sofocle), Trandafirii roșii pentru mine (Sean O'Casey). Este vremea războiului din Algeria (1961). „Toți sintem răspunzători pentru acest război” — declară Vilar. Și montează Războiul cu Troia nu va avea loc de Giraudoux. Lupta este însă din ce în ce mai dificilă. În 1963 — lovitură de teatru: Jean Vilar renunță la conducerea TNP. Festivalul de la Avignon se resimte de îndată: nici o creație nouă în acest an, în afară de Thomas Morus sau Omul singur de Robert Bolt, regia și rolul titular — Vilar. Un fel de testament. „În acea seară” — notează un critic — „cînd, la sfîrșit, Vilar mulțumește aplauzelor singur în scenă, ceea ce pînă atunci nu se mai întimplase, mulți spectatori vor plînge”...

Schimbare de direcție. Vilar va rămîne directorul festivalului, dar conducerea „motorului” acestuia — TNP — va fi preluată, în 1964, de Georges Wilson, care declară că va urma cursul imprimăi, de predecesorul său. Și o va și face: Luther de John Osborne, Nicomède de Corneille, Romulus cel Mare de Dürrenmatt sînt noile spectacole, urmate, în 1965, de Hamlet, Iluzia comică de Corneille și Troienele de Euripide (în regia lui Michael Cacoyannis). Amploarea festivalului e mereu în creștere. Se organizează întîlnirile internaționale ale tinerilor, se inițiază ateliere de lectură, sînt integrate în festival dansul (1966) și filmul (1967), se inaugurează noi spații de joc. Numărul spectatorilor crește constant.

Furtuna. Și sosește anul 1968. Vilar extinde festivalul invitînd trupe străine: Living Theatre al lui Julian Beck și Judith Malina. Este un teatru crud, violent, care răscolește conștiințele. Antigona de Sofocle/Brecht, dar mai ales Paradise Now dezlanțute scandalul. Constatări de toate nuanțele se reunesc

pentru a impiedica desfășurarea reprezentățiilor. Intervin forțele de ordine. Vilar este acuzat, de către unii, de consens cu puterea represivă, de către alții, de încurajare a anarhiei. Living Theatre este invitat de municipalitate să părăsească Avignon-ul. Încet-încet, furtuna se potolește, dar urmările ei se vor face simțite nu peste multă vreme: la 28 mai 1971, Jean Vilar moare subit. Puțini îi vor vedea trupul lipsit de viață. Căci el însuși spusese, la moartea lui Charles Dullin: „Acoperiți chipul comediantului mort, căci moartea nu-l face mai mareț... Noi sintem incarnare. Ea distruge carnea noastră...” Și festivalul? Prietenii își vor aminti devisa lui Vilar: „A te opri înseamnă a trăda”. Ei nu vor trăda.

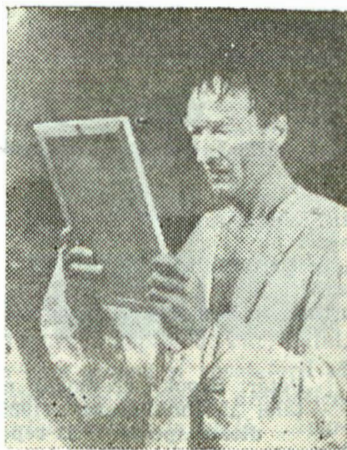
Continuarea. „În fiecare clipă, îmi vine să pun mina pe telefon ca să-i cer un sfat” — declara unui ziarist, în iunie 1971, Paul Puaux, care girează conducerea a ceea ce, de acum înainte, se va numi „Festivalul de la Avignon — director Jean Vilar”. Într-adevăr, ediția 1971 se va axa asupra proiectelor pregătite de el. Unul dintre cele mai importante este inaugurarea Teatrului deschis. Cinci regizori — printre care Jean-Pierre Vincent și Marcel Maréchal — prezintă cite o piesă inedită a unui autor contemporan. Întregul Avignon a devenit teatru. Pe străzile orașului, trupe de actori ambulanți, de mimi, jongleri, păpușari oferă trecătorilor spectacolele „lor”. În Palatul Papilor au pătruns teatrul muzical, teatrul pentru tineri spectatori, teatrul „gestualității”, clownii. Publicul european descoperă filmele lui Akira Kurosawa. Trupele străine devin tot mai numeroase. În 1979 pot fi văzute 16 spectacole de teatru, unele cu peste o duzină de reprezentații. Evenimentul anului: Théâtre du Soleil al lui Ariane Mnouchkine, cu Mefisto după Klaus Mann. Regizorii i se va oferi, de altfel,

Jean Vilar
în „Avarul” (1952)

pe scenă...

...și imediat după
aceea, în culise

direcția festivalului. Ariane Mnouchkine refuză: „Nu poți, în același timp, să programezi, să animi un festival, și să montezi spectacole. Eu fac teatru, nu am altă alegere”.

Timpurile moderne. Bernard Faivre d'Arquier va fi cel care va face această altă alegere. Tîndr și energic, specialist în mijloace audiovizuale, el va extinde, la rîndul său, festivalul, inaugurînd video-teatrul. Criticile nu vor întîrzia să apară, dar noul director rezistă vreme de cinci ani, timp în care va aduce și „oameni noi”: în Curtea de onoare sînt rucați est-germanul Heiner Müller și vest-germanul Rainer Werner Fassbinder, sînt aclamați regizorii Roger Planchon, Antoine Vitez, Georges Lavaudant, Daniel Mesguich. În 1981, festivalul numără peste o sută de mii de spectatori. Și, amenințat de intruziunea crescîndă a mass-mediilor, însuși Faivre d'Arquier va declara: „Teatrul rămîne spațiul de neînlocuit al ceea ce este viu și el nu trebuie, cu nici un preț, să se lase devorat de televiziune, spațiu prin excelență al artificialului.”

Reîntoarcerea la surse. Este mesajul pe care îl va prelua noul director al Festivalului, Alain Crombecque. Anul 1965 este un an al reîntoarcerilor. Rîvn la Avignon marii actori care i-au adus gloria: Maria Casarès, Alain Cuny, Jean-Pierre Joris — semizei „legendei Avignon”. Dar este și anul lui Peter Brook, cu Mahabharata, spectacol-gigant, jucat din amurg pînă în zorii zilei următoare într-o carieră de piatră de lingă Avignon. Teatrul a înghițit orașul și se extinde dincolo de el. În 1986, evenimentul festivalului este Furtuna de Shakespeare, cu Pierre Dux în rolul Prospero. Numărul spectatorilor a trecut de o sută treizeci de mii. Este „un public evident preocupat de teatru și de literatură, vibrant, excepțional...” — scrie Nathalie Sarraute.

Aici se încheie legenda Avignon-ului, așa cum ne-o povestește albul jubiliar. Dar ea continuă să trăiască, îmbogățindu-se mereu, ca orice legendă. Care ar putea fi taina longevității ei? Găsim, poate, răspunsul în cuvintele scrise de Jean Vilar în programul îndepărtatului prim festival din 1947: „Între zidurile acestui palat ce-și impune în noapte liniștea și forța, am vrea să putem da în fiecare an spectacole capabile să se măsoare, fără a dezamăgi prea mult, cu aceste pietre și cu o întreagă istorie”.

Anca BUCURESCU

27 martie

Ziua Mondială

a Teatrului

MESAJ INTERNAȚIONAL

În teatru, unde publicul se vede confruntat cu actorii, în același spațiu în care aceștia, prezenți fizic, pot reacționa față de reacțiile spectatorilor, pe care ei înșiși le-au provocat, o societate, o comunitate umană, devine conștientă de sine într-un mod excepțional, nu numai pentru că actorii pun o oglindă în fața modului de viață și a problemelor acestei societăți, ci și pentru că publicul, entitate colectivă devenită reprezentativă pentru comunitate, își exprimă reacțiile, aprobarea sau dezaprobarea, acordul sau refuzul față de imaginea de sine ce-i este oferită.

Iată de ce, teatrul joacă un rol atât de important în perceperea imaginii unei țări, a unei societăți, a culturii sale, în dobîndirea sentimentului identității și specificității sale, mai mult poate decît oricare altă expresie a existenței acelei societăți.

Imaginea pe care o țară o are despre sine însăși, prin intermediul literaturii sale dramatice și a stilului său de interpretare, nu contribuie numai la întărirea sentimentului identității acelei țări; această imagine este, totodată, un element esențial pentru definirea profilului său în lumea întreagă. De aci, extrema importanță a instituirii unei rețele organizate de comunicare: prin traducerea și reprezentarea unor opere aparținînd altor țări și altor culturi și, mai presus de orice, printr-un schimb intens de trupe și de spectacole de teatru între țări. Aceasta va contribui nu numai la o mai largă înțelegere reciprocă, dar va permite și fecundarea reciprocă a ideilor și tehnicilor artistice.

Într-o epocă în care lumea e invadată de un potop de programe de televiziune ieftine, bazate pe criterii comerciale, teatrul viu, păstrător al tradițiilor și particularităților culturale, amenințat de această avanlașă de banalități, rămîne, mai mult decît oricînd înainte în istoria omenirii, un element vital pentru supraviețuirea și continuitatea bogăției și diversității culturii umane.

Martin ESSLIN